

СЕКЦІЯ 1

ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ БІЗНЕСУ

УДК 334.012.64:336

<https://doi.org/10.68134/ah.2026-10-02.001>**Прохорова Марина Едуардівна**

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та менеджменту, ДЗВО Університет менеджменту освіти
ORCID: 0000-0001-5967-4518

Бевз Вікторія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту, ДЗВО Університет менеджменту освіти

ЗАЛУЧЕННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Анотація. У дослідженні охарактеризовано теоретичні та прикладні аспекти залучення зовнішнього фінансування для забезпечення безперервного функціонування та сталого розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва (МСП). Систематизовано конкурентні переваги та критичні деструктивні чинники функціонування МСП в сучасних економічних реаліях України, серед яких провідне місце посідає дефіцит фінансових ресурсів та брак адаптованої кредитної політики. Проаналізовано світові практики інституційно-фінансової підтримки підприємництва на прикладі США, Великої Британії, Німеччини, Польщі, Китаю та Ізраїлю. Досліджено кластерний підхід як інструмент інтернаціоналізації бізнесу та підвищення його конкурентоспроможності, здійснено порівняння кластерної політики Польщі та України. Обґрунтовано перспективні вектори імплементації кращих зарубіжних практик для стимулювання національного бізнес-середовища. Встановлено, що частка МСП у ВВП України становить лише близько 5%, тоді як у провідних економіках світу цей показник сягає 50%, що зумовлено відсутністю цілісної інфраструктури інституційно-фінансового стимулювання. Запропоновано пріоритетні рекомендації щодо формування національної інституції розвитку МСП, запровадження пільгового кредитування, розширення державних гарантій та диверсифікації галузевої структури кластеризації в Україні.

Ключові слова: мале та середнє підприємництво, фінансова підтримка, зовнішнє фінансування, кластерний розвиток, державне гарантування, світовий досвід, інвестиції.

Abstract. The study characterizes the theoretical and applied aspects of attracting external financing to ensure continuous operation and sustainable development of small and medium-sized enterprises (SMEs). The competitive advantages and critical vulnerabilities of SMEs in Ukraine's modern economic context are systematized, highlighting the shortage of financial capital and the absence of tailored credit policies. Global practices of institutional and financial support for entrepreneurship are analyzed using the examples of the USA, the UK, Germany, Poland, China, and Israel. The cluster approach is investigated as a catalyst for business internationalization and competitiveness enhancement, accompanied by a comparison of cluster policies in Poland and Ukraine. Promising vectors for adapting the best international practices into the national business environment are substantiated. It is established that the share of SMEs in Ukraine's GDP amounts to only approximately 5%, whereas in leading world economies this figure reaches 50%, which is attributed to the absence of a comprehensive institutional and financial support infrastructure. Priority recommendations are proposed regarding the establishment of a national SME development institution, the introduction of preferential lending, the expansion of state guarantees, and the diversification of the sectoral structure of clustering in Ukraine.

Keywords: small and medium-sized enterprises (SMEs), financial support, external financing, cluster development, state guarantees, global experience, investments.

Вступ

Зовнішнє фінансування є критично необхідним елементом повноцінного управління та довгострокового сталого поступу малого та середнього підприємництва. Сучасний ринок фінансових послуг пропонує диверсифікований спектр традиційних і модерних інструментів капіталозабезпечення. Водночас їх застосування має дуалістичний характер: з одного боку, своєчасне залучення позикового капіталу може виступити потужним каталізатором масштабування бізнесу, а з іншого - за умов відсутності виваженої фінансової моделі та макроекономічної нестабільності - створює ризик формування боргової пастки.

Незважаючи на відносно компактні масштаби господарювання та локальну сферу діяльності, суб'єкти МСП мають фундаментальне значення для національної економіки. Вони безпосередньо стимулюють економічне зростання, підтримують дієве конкурентне середовище, виступають основним джерелом генерації нових робочих місць і виявляють високу сприйнятливість до оперативного впровадження інноваційних рішень. У зв'язку з цим створення сприятливих інституційних передумов для зростання МСП набуває пріоритетного значення. Проте специфіка малого підприємництва пов'язана з підвищеною невизначеністю: у разі невдачі започаткованих бізнес-проектів або невідповідності фінансових результатів попереднім очікуванням виникає загроза суттєвої втрати довіри приватних інвесторів, що поглиблює дефіцит інвестиційних ресурсів.

Мета і завдання

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад і світової практики фінансово-інституційної підтримки малого та середнього підприємництва, а також визначення напрямів імплементації результативного зарубіжного досвіду в економічну систему України.

Для реалізації поставленої мети визначено такі завдання:

- Систематизувати об'єктивні переваги та ідентифікувати специфічні деструктивні чинники розвитку вітчизняних суб'єктів МСП.
- Розкрити сутність та цільову спрямованість кластерної політики як дієвого інструменту інтернаціоналізації бізнесу та регіональної модернізації.
- Здійснити порівняльний аналіз розподілу та стратегічних цілей підтримки кластерів у Польщі та Україні.
- Охарактеризувати діючі світові інституційно-фінансові моделі стимулювання підприємницької діяльності (на прикладі США, Китаю, Великої Британії, Німеччини, Польщі та Ізраїлю).
- Сформулювати пріоритетні рекомендації щодо запровадження державних програм кредитної, інформаційної та консультативної підтримки МСП в Україні.

Методи

У дослідженні застосовано комплекс загальнонаукових та прикладних методів пізнання. Методи аналізу, синтезу, наукової абстракції та дедукції використано для теоретичного узагальнення економічної сутності МСП, систематизації його конкурентних переваг і бар'єрів функціонування. За допомогою структурно-функціонального підходу та системного аналізу розкрито механізми державної підтримки малого підприємництва та досліджено кластери як інтегровані платформи міжсекторальної взаємодії. Метод порівняльного аналізу (компаративістики) уможливив зіставлення національних моделей кластерного розвитку України та Польщі, а також оцінку ефективності закордонних кредитно-гарантійних інструментів. Для

наочного представлення та узагальнення параметрів фінансової підтримки бізнесу в економічно розвинених країнах застосовано табличний метод.

Результати та обговорення

Дослідження специфіки функціонування та розвитку сектору МСП засвідчує наявність численних внутрішніх переваг, притаманних цьому сегменту економіки [2]. Передусім малий і середній бізнес відрізняється високою гнучкістю, мобільністю та динамізмом, що дозволяє йому в найкоротші терміни трансформувати операційні процеси під мінливі кон'юктурні умови ринку. Вхідні бар'єри в даний сектор є порівняно невисокими, що відкриває доступ до започаткування власної справи широким верствам громадян України. Розширення діяльності МСП забезпечує створення нових робочих місць, сприяючи пом'якшенню соціальної напруги та зниженню рівня безробіття, а сприятливі внутрішньофірмові умови значно підвищують трудову мотивацію працівників і слугують джерелом інноваційного потенціалу суб'єктів господарювання [2].

Водночас забезпечення життєздатності малих форм бізнесу в сучасних вітчизняних реаліях пов'язане з подоланням серйозних перешкод. Підприємницька спільнота констатує збереження несприятливого бізнес-клімату, зумовленого сукупністю критичних недоліків та деструкторів, що безпосередньо впливають на функціонування малих підприємств [3]. До їх переліку належать:

- гостра нестача фінансових ресурсів, яка фактично обмежує можливості розвитку рамками власного капіталу підприємця або вимагає пошуку позикових коштів в умовах кризи та браку адаптованих банківських програм кредитування;
- хронічна обмеженість матеріально-технічного оснащення та дефіцит якісної сировинної бази порівняно з масштабними суб'єктами великого бізнесу;
- критична операційна залежність від вузького кола ексклюзивних замовників, що позбавляє підприємство свободи маневру та звужує можливості для реалізації тактичних рішень;
- підвищена амплітуда коливань ринкової кон'юнктури та низька питома вага власної продукції на товарному ринку;
- стійкі ризики зниження платоспроможності та загроза банкрутства;
- надмірна чутливість до деструктивного впливу макроекономічних шоків (інфляційні хвилі, падіння платоспроможного попиту, рецесія, домінування монополістів і прояви недобросовісної конкуренції) порівняно з корпоративним сектором [3].

Стратегічним вектором нівелювання зазначених бар'єрів, інтеграції малого бізнесу у світовий економічний простір та активізації інвестиційних процесів є кластеризація. В Україні нормативно-стратегічною основою цього процесу визначено Національну програму кластерного розвитку до 2027 року [7].

Кластери являють собою інноваційні платформи міжсекторальної співпраці бізнесу, наукових центрів та публічної влади, орієнтовані на стимулювання територіальних та/або галузевих стратегічних спеціалізацій [7]. У європейській практиці кластерні ініціативи мають на меті консолідацію зусиль ключових стейкхолдерів, нарощування конкурентних позицій малого бізнесу та активізацію міжнародної інтеграції (на національному рівні) чи глибоку інноваційну модернізацію виробництва (на рівні регіонів). За межами Європи кластерна політика набуває додаткових функціональних векторів: у Канаді вона фокусується на прямому розвитку підприємств; у Китаї та Канаді - на співфінансуванні науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) та зростанні високотехнологічних галузей; в Ізраїлі - на цільовому трансфері технологій через мережу академічних центрів знань; у Сінгапурі - на генерації вимірюваного соціально-економічного ефекту; а в Японії, Республіці Корея, Мексиці та на Тайвані виступає важелем подолання регіональних диспропорцій [7].

В європейських країнах підтримка кластерів інтегрована у регіональні стратегії смарт-спеціалізації (Smart Specialisation Strategies). Вони об'єднують промисловий потенціал, наукові інновації та програми сприяння МСП, на які припадає лівова частка суб'єктів більшості виробничих екосистем [7].

Компаративний аналіз розподілу та специфіки кластерних утворень Польщі та України дозволяє виявити низку суттєвих розбіжностей. У польській практиці основними цілями державної підтримки кластерів є системне сприяння інтернаціоналізації, тиражування ефективних кластерних шаблонів, поширення успішних бізнес-практик серед учасників, спільне фінансування НДДКР, комерціалізація новітніх технологій, нарощування інноваційного потенціалу конкретних регіонів, а також стимулювання підприємництва, акселерація стартапів та їх масштабування [7].

На противагу польському досвіду, в Україні на сьогодні відсутня єдина консолідуюча інституція, яка б централізовано представляла інтереси кластерів перед державою, а також бракує повноцінної державної програми фінансової та регуляторної підтримки їхнього розвитку. Незважаючи на те, що окремі вітчизняні кластери демонструють високу функціональну активність на місцевому та міжнародному рівнях, Україна суттєво відстає від Польщі та інших держав ЄС у питаннях реалізації системної державної політики. Окрім того, фіксується викривлення галузевої структури: в Україні кластерний рух значною мірою зосереджений у сегменті інформаційних технологій, тоді як кластери у сфері послуг та виробничих галузях отримують мінімальну увагу [7].

Суттєвим деструктором вітчизняного підприємницького середовища є інституційна незавершеність: наразі в Україні не функціонує спеціалізована державна агенція з підтримки МСП, яка б координувала надання бізнес-консультацій, навчання та пільгового фінансування. Як наслідок, частка малого та середнього бізнесу у формуванні ВВП України становить лише близько 5%, тоді як у низці європейських та світових лідерів (США, Німеччина, Велика Британія, Японія, Канада) цей сектор генерує до 50% сукупного валового внутрішнього продукту [5].

Успіх цих держав зумовлений використанням багатоканальних інструментів підтримки: фіскальних преференцій, податкових пільг, доступного консалтингу, освітніх курсів та цільових програм кредитної підтримки через пільгові позики та державні гарантії.

Таблиця 1

Інституційні форми та фінансові параметри підтримки МСП у провідних країнах світу

Країна / Інституція	Основні напрями підтримки	Специфіка та фінансові умови
США (Small Business Administration - SBA, засн. 1953 р.) [1]	Технічна, консалтингова та інформаційна підтримка; допомога в отриманні контрактів у системі публічних закупівель; кредитування [1].	Прямі державні субсидії та позики для МСП; надання державних гарантій за кредитами комерційних банків для зниження кредитного ризику [1].
Китай (Китайський центр ділової координації та співробітництва) [4]	Формування інфраструктури для технічного співробітництва; надання консалтингу; проведення ярмарків, виставок інновацій, семінарів [4].	Сприяння виходу суб'єктів МСП на глобальні ринки, реалізація спільних партнерських інноваційних програм [4].
Велика Британія (Державна схема кредитування малого бізнесу) [1]	Цільове кредитування підприємств із річним фінансовим оборотом до 5,6 млн фунтів стерлінгів [1].	Надання позик обсягом до 250 000 фунтів стерлінгів строком до 5 років під пільгову ставку 2–2,5% річних [1].

Країна / Інституція	Основні напрями підтримки	Специфіка та фінансові умови
Німеччина (Національний банк розвитку KfW)	Середньострокове та довгострокове рефінансування модернізаційних і технологічних бізнес-проектів.	Фіксована ставка фінансування в діапазоні 1–8% річних на термін від 10 до 20 років через уповноважені банки.
Польща (Національний банк / державні гарантійні інституції) [6]	Мінімізація заставних вимог до малого бізнесу шляхом надання національних кредитних гарантій [6].	Покриття гарантіями близько 60% загальної суми кредитів на ліміт до 1 млн євро; безоплатне обслуговування в 1-й рік, 0,5% - на 2-й рік [6].
Ізраїль (Державні венчурні інституції) [1]	Співфінансування венчурних стартапів (практика започаткована у 80-х роках ХХ ст.) [1].	Пряма фінансова підтримка високоризикових інноваційних проєктів МСП через мережу державних венчурних фондів [1].

Зарубіжна практика свідчить, що процедурний механізм одержання зазначених фінансових ресурсів є максимально прозорим і дебюрократизованим. Здебільшого від підприємства вимагається лише надання обґрунтованого бізнес-плану та базового розрахунку фінансових показників. Після цього експертна комісія, сформована представниками уповноважених державних установ і комерційних банків, ухвалює рішення щодо економічної доцільності фінансування та забезпечує пряме перерахування коштів на поточний рахунок суб'єкта МСП.

Висновки

Проведене дослідження підтверджує, що мале та середнє підприємництво посідає вагоме місце у ринковій системі координат і відіграє роль базового драйвера економічного розвитку країни. Суттєвий розрив у внеску МСП у ВВП України (5%) порівняно з економічно розвиненими державами (близько 50%) безпосередньо обумовлений відсутністю в Україні цілісної інфраструктури інституційно-фінансового стимулювання.

Узагальнення зарубіжної практики дозволяє окреслити ключові вектори удосконалення механізмів державного регулювання та підтримки МСП в Україні:

Формування єдиної національної інституції розвитку за прикладом Адміністрації малого бізнесу США чи профільних установ Китаю задля інтеграції фінансових важелів, експертного консалтингу та аналітичного супроводу підприємницьких ініціатив.

Запровадження спеціальних державних програм здешевлення кредитів із фіксацією пільгової ставки в межах 1–2,5% на тривалі терміни запозичення, наслідуючи досвід британських урядових програм та банку KfW у Німеччині.

Розширення масштабів використання державних гарантій за комерційними позиками з покриттям до 60% зобов'язань за польським зразком, що нівелюватиме проблему браку належного заставного забезпечення у позичальників.

Диверсифікація галузевої структури кластеризації в межах Національної програми кластерного розвитку до 2027 року завдяки зміщенню акцентів із винятково цифрового сектору на переробні виробництва, наукомісткі технології та сферу послуг.

Список використаних джерел

1. Глобальний моніторинг підприємництва (Global Entrepreneurship Monitoring, GEM). URL: www.gemconsortium.org (дата звернення: 28.09.2026)
2. Дмитрієв І. А., Кирчата І. М., Шершенюк О. М. Конкурентоспроможність підприємства. ФОП Бровін О. В. 2020. URL: <https://fmab.khadi.kharkov.ua/kafedri/ekonomiki-i-pidprijemnictva/news/details/article/vidano-navchalnii-posibnik-konkurentospromozhnist-pidprijemstva/>
3. Стегней М. І., Бошинда І. М. Сучасний стан малого бізнесу: європейський досвід, національні реалії та регіональні особливості. Економіка і суспільство. 2018. № 16. С. 495–499. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/75.pdf

4. Зварич М. М., Бикова Н. В. Проблеми і перспективи інвестування малого та середнього бізнесу. 2017. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/170.pdf>
5. Болгов В. Є. Соціологічні аспекти економіки в умовах війни, виклики та можливості для України. Вісник науки та освіти. Серія «Соціологія». 2022. № 3 (3). С. 258–268. DOI: 10.52058/2786-6165-2022-3(3)-258-268
6. Lytvynenko S., Tregubov O., Prykhno Y. Transformation of the paradigm of entrepreneurial activity innovative development in the pandemic conditions. International Journal of Agricultural Extension. 2022. Vol. 10, No. 2. P. 147–156. DOI: 10.33687/ijae.010.00.3853
7. Юрчак О., Крікунов М., Демчук О. Національна програма кластерного розвитку до 2027. URL: <https://www.clusters.org.ua/blog-single/proyekt-naczionalnoyi-programy-klasternogo-rozvytku-do-2027/> (дата звернення: 28.09.2026)